

Joe Sacco: baztertuen ahotsa jasotzen duen marrazkilaria

Joe Saccok (Chircop-Malta, 1960) kazetaritza subjektibotasunetik ikusten du. Literatura eta kazetaritzaren bidea baliatuz munduaren negarrak eta laztasunak kontatzen ditu. Subjektiboa da oso; izan ere, sarri Joe Sacco bera azaltzen da bere komikietan. Ez bakarrik horregatik, Saccok ezelango arazo barik bere begirada erakusten digulako ere bai. Munduan dauden gatazkak begiratzeko beste modu batzuk ekarri ditu zuri beltzezko marrazki indartsu, biluzi, eta, maiz, lakarrekin. Bere marrazkiek Robert Crumb AEBetako marrazkilariairen zantzua dutela esan du batek baino gehiagok; Saccok ez du inoiz ezkutatu: Crumb maite du. *Palestine* (Fantagraphics Books, 2001) izan zen bere lehenengo lan entzutetsua. 1991 eta 1992ko neguan Palestinara joan zen. Lehenengo intifada zen eta Saccok Israelen jazarpena pairatzen ari ziren palestinarren mina, beldurra, frustrazioa, etsipena edota itzaropena islatu nahi izan zituen. Zatika kaleratu zen 1993 eta 1995 artean. Gero, baina, batera agertu zituen liburu batean. 1996ko American Book Award saria irabazi zuen. Zorrotza eta zintzoa bere marrazkietan, kontalari bikaina zela erakutsi zuen. Palestinar zapalduen errealitatea agertu nahi izan zuen, berak aitortu zuen; subjektibotasunetik egin zuela, ekidistantziazatik urrun. Palestinarren eguneroko bizitza azaltzen du komikian. Gizatasunezko marrazkiak, askotan, atsekabe ukituarekin egiten ditu Joe Saccok.

Palestine lanak atea zabaldu zuen. Gauza txikiagoak etorri ziren gero: *Christmas with Karadzic* (Eguberriak Karadzicekin), geroago *War's end* (Gerraren amaiera) bilduman ager-

tuko zena beste istorio batzuekin batera. Saccoren begirada ez zen aldatu. Eta 2000. urtean *Safe area Gorazde* (Gorazde babesgunea) liburua kaleratu zuen, Bosnian batutako istorioekin. Lan egiteko era berdintsua izan da gatazka guztietan. Saccok etxeratu arte ez du marrazkirik egiten. Elkarrizketa luzeak egiten ditu doan lekuetako bizilagunekin. Apunteak hartzen ditu, asko idazten ei du; argazkiak ere makina bat ateratzen ditu. Dokumentazio lan izugarriaren ondoren hasten da marrazketa. Ez dira berehala egiten diren liburuak; izan ere, urteak behar izan ditu denak atontzeko. Pribilegiatuetako bat da. Umetako ametsa bete du: marrazkietatik bizi daiteke. Saccok ez du ahazten jasotzen duen sufri-mendu hori dena: Palestina eta Bosniarekin lotutako beste libururik egin zuen, eta, jakina, beste bidaiarik ere bai. 2001. urtearen hasieran AEBetako *Harpers* aldizkariko kazetari batekin joan zen Palestinara, Khan Younis hirian bigarren intifada zelan bizi zuten ezagutzeko. Argitalpeneko zuzendaritzak, baina, 1956ko azaroan Israelgo armadak eraildako 275 palestinarren erreferentzia kendu zuen. Horrek xaxatu zuen Sacco eta Palestinara itzuli zen, Khan Younis eta Rafah hirietara hain zuzen ere. 1956ko lekukotasunak batu nahi zituen. 2003an *Footnotes in Gaza* (Gazatik oharrak) kalera-tu zuen. Klandestinitatean bizi izan zen bizilaguna, israeldar balak saihesti baina familiako kideak hiltzen ikusi zituen edota militar ohi baten lekukotasunak irakur daitezke lan horretan. Lerrook idazten ari naizenean jakin dut film bat prestatzen ari direla horren gainean. Denis Villeneuve izan-go omen da film horretako zuzendaria.

Bosniara ere itzuli zen. 2003an kaleratu zuen *The fixer. A story from Sarajevo* (Bitartekaria. Sarajevotik istorioa). Neven izeneko gizon bat du protagonista. Atzerriko kazetariei laguntza ematen dien pertsonaia iluna, bizirautea duena helburu. Gerra eta gatazka orotan aurki litekeen pertsonaia da, muga-mugan beti eta horrek mendebaldeko etika zalan-tzakor bilakatzen duena. Saccok Nevenen istorioekin Sarajevoko kontuak eman zizkigun.

Joe Saccoren lanik berrienek ere gatazkak islatzen dituzte. Txetxeniako egoera: «Chechen war, chechen women» zatian, Ingusetiako kanpalekuetan errefuxiatu diren emakumeen gainean. AEBetako armadarekin Iraken egon zen, Maltako kostaldera heltzen diren afrikarren ondorioak ere aztertu ditu, eta baita, Indiako «ukiezinen» kastaren nondik norakoak azaldu ditu Kushinagar herrian. *Journalism* (Kazetaritza) izena dauka hori dena batzen duen liburuak (espainieraz *Reportajes* gisara kaleratu da).

Joe Saccok errealitatetik harago doan errealitatea lortu du bere marrazkiekin. Egiaren bila aritzen da, eta badaki, jakin, ikusmolde anitzekoa dela egia. Errealitatea ez dela begirada bakarrekoa. Berak, ordea, «galtzaileen» ahotsa dakar, gutxien dutenena, mututuena. Esan izan du, sarri, gizakiaren krudelkeriak harritu egiten duela. Eta gordintasuna da bere marrazkiek kontatzen dutena. Izan ere, istoriook badute bere ustez hari bateratzaile bat: gizakiaren krudelkeria. Latzak dira marrazkiak, eta samurrak, aldi berean. Hurrengo lana erabat ezberdina izango da. The Rolling Stones taldearen inguruan jardungo omen du.

Joe Saccok bezala, Guy Deslile-k ere bizitoki duen Montpellierrera heltzerakoan marrazten du. Eta horrela egin du bere lan guztietan. Etxera itzulita, batutako ohar, marrazki eta idatzi guztiak begiratu, eta hortxe hasten du bere marrazki-lana. Ondoren Quebecoko marrazkilariaren zertzelada batzuk ezagutuko ditugu.

Guy Deslile: Asian barrenako begirada

Joe Saccorekin nolabaiteko zerikusia duen beste marrazkilaria da Guy Deslile (Quebec City, 1966). Nolabaiteko, bere lan egiteko era zeharo ezberdina delako. Sacco gatazkaren bila badoa, Deslilek topo egiten du berarekin. Saccok besteen begiradak agertzen ditu; Guy Deslilek, berriz, bere bizitzako unek ekartzen dizkigu, herri maiz gatazkatsuetan bizi duen egunerokotasuna. Asiatik barrena eman zuen hamarkada

bere lan zenbaitetan ikus daiteke. Txinako Shenzhen-era lanak eraman zuen. Animazio talde baten buru zen, eta bertan eman zuen hilabeteak askorako eman zuen. 1980an 30.000 biztanleko hiria zenak gaur egun 10 milioi hiritar ditu. Txinatar kapitalismoaren adierazle argia da, eta bizi izandakoak batu zituen Deslilek *Shenzhen* lanean (2000. urtean kaleratu zuen). Deslilerin lanak egunerokoaren itxura zuen, eta umorez zipriztinduta zegoen. Umorea eta ironia dira Deslilerin ikur garrantzitsuak, eta bere hurrengo lanean ere agertu zuen. *Pyongyang* lanak (2003) Ipar Koreako hiriburuan emandako bizialdia kontatzen du. Kultura talka, egoera surrealista, kaosa... eta marrazkirik marrazki korearren bizimodu eta ohiturak ekartzen ditu. Ipar Koreara animaziozko filmak egiten dituen SEKekin (Scientific Educational Korea) lan egiteko heldu zen. Marrazkien bidez hiria ezagutu dezakegu, normalean jasotzen ez dugun informazioa da marrazkilariak dakarkiguna.

Asian barrena, Txina eta Ipar Korearen ostean Birmanian jo zuen. Bere emazteak, Nadegek, Médecins Sans Frontières (MSF) elkartearentzat egiten du lan, eta bere lanak eraman zuen hara. Deslilek umeak zaindu eta istorioak batzeko aprobe txatu zuen. Hortik etorri zen 2007an *Chroniques birmanes*. Angulemako jaialdian 2008an saria eraman zuen lan horrek. Aurrekoen antzeko lana dela esan genezake. Egunerokoa islatzen du egileak, umore handiz Birmaniako bizimodua azaltzen ahalegintzen da, diktadura politikoaren azpian bizi diren hiritarren kezka, itxaropenak eta pozak azaltzen ditu. Une on asko ditu, hunkigarrietako bat: hamabost urtez etxean atxilotutako Aung San Suu Kyi Bakearen Nobel saridunaren etxepera azaltzen denean. Ostean gatazkaguneeekin zerikusirik ez zuten istorioak kontatu zituen Guy Deslilek. 2011ra arte.

Emaztea Jerusalemara bidali zuten. Bertan urtebete eman zuen eta han sortu zen *Chroniques de Jérusalem*. Egunerokoak oso ezberdinak dira Deslilek ezagututako hirietan, eta gatazkak ezartzen dituen eragozpenak ekartzen ditu. Aska-

tasun gabezia, palestinar eta israelarren arteko liskarrak, itaunketa etengabeakoak... 2011n Angulemako jaialdian sari nagusia irabazi zuen lan horrek. Frantziar Estatuan 100.000 ale baino gehiago saldu ditu Deslileren lanak, eta, askoren aburuz, bere lanik borobilena da.

Marjane Satrapi: lehen mailako lekukoa

Beharbada Joe Sacco eta Guy Deslile dira marrazkigintza-ren bidez mundua kontaktzen diguten ezagunenak. Bestelakoak, baina, badaude. Marjane Satrapik (Rasht, Iran, 1969) *Persepolis* idatzi zuen 2000. urtean. Frantsesez idatzi zuen Satrapik bere haurtzarora kontaktzen duen istorioa. Islamiar iraultza gertatu zen sasoia da, eta *Persepolisek* ederto azaltzen du Irango gizartearen egoera, desagertzera doan bizi-modu irekia, estuasunak, emakumeentzat dakartzan aldaketa oro, kultura askotara zabalik zeuden bizilagunek apurka-apurka heltzen zaien itxidura zelan sentitzen duten... Satrapi lekukoa da. Hamar urteko neskatila da, bere mundua aldatzen ikusten du. Kontalari bikaina da. Zuri-beltzean marraztu zuen Satrapik, eta bere burua jarri zuen protagonista legez. Guraso progresistak zituen, goi mailakoak, eta mendebaldeko hezkuntza jasotakoa da Satrapi. Lau zatitan kaleratu zen lana, eta denbora horretan irakurleak ere ikusten du askatasunen murrizketa, ahitzea. Azken zatia da beharbada txundigarriena. Marjane Satrapi Iranetik kanpo egon da Europan ikasten, eta unibertsitate ikasketak egitera itzultzen da Teheranera. Baina Iran erabat ezberdina da. Emakume batentzat batez ere, itogarria. Ohitura eta modu berrietara egokitzen den sasoia da laugarren zatiak kontaktzen duena. 2001n Angulemako egile berriaren saria irabazi zuen *Persepolis* lanarekin eta 2002an gidoirik onenaren saria irabazi zuen, AEBetan 2004an eta 2005ean Eisner sarirako hautatua izan zen, 2004an AEBetako Harvey saria eman zioten atzerriko lanik onena sailean. Asko izan dira *Persepolisek* irabazitako sariak. Ospe horrek beste euska-

rrietara eramán zuen eta 2007an filma aurkeztu zuten. Marjane Satrapik berak eta Vincent Paronnaud-ek zuzendu zuten. Cannesko 2007ko zinema jaialdian aurkeztu zuten. Animaziozko protagonisten ahotsak ezagunak ziren. Marjane Satrapiren ahotsa Chiara Mastroiannik jarri zuen, eta Marjaneren amarena Catherine Deneuvek (Chiara Mastroianniren amak) jarri zuen. Cannesko epaimahaikideen sari berezia irabazi zuen.

Persepolis lanaren ostean Satrapik baditu zenbait lan. Era batera edo bestera Irango bizimodu eta ohiturak islatu izan ditu. Baina lehenengo lan horrek emandako mailari ez dio eutsi.

Marjane Satrapirekin lotura izan lezake Lamia Ziadé (Beirut, 1968) libanoarrak. 2011n kaleratu zuen *Bye bye Babylon. Beirut 1975-1979* (Agur Babilonia. Beirut 1975-1979). Libanoko gerra azaltzen du lan grafiko horrek. Libanoko gerrak ume harrapatu zuen Lamia Ziadé, eta beti marrazteko asmoa izan duen arren, urte asko igarota egin zuen. Bere gomutetan barrena, familiak kontatutakoetan eta dokumentazio lan sakonetan murgildu ostean sortu zen liburu hori. Liburuak oso zehatz azaltzen du urte horietan jazotakoa. Kristau eta musulmanen arteko liskarrak, hoteletako gerra, zibilen kontrako sarraskia... modu naïf batean kontatzen ditu Lamia Ziadék 1975etik gora Libanok bizi izan zituenak.

Zeina Abirached (1981, Beirut) ere aipatu beharra dago. Batetik, libanoarra delako bera ere; bestetik, Libanoko gerra lan grafiko batean islatu zuelako: *Le jeu des hirondelles*. 2008an kaleratu zuen. 1980ko gau bat kontatzen du, Beiruteko gau bat. Bonbardaketak hasten direnean, Beiruteko hiritarren bizimodua hankaz gora geratzen da. Bizitza mugarri babes-tu eta ziurretara mugatzen da, eta, hala ere, bizilagunek bizitzari eusten diote. Zeina Abirached auzo kristau batean bizi zen, ekialdea eta mendebaldea banatzen zituen auzoan, hain zuzen ere. Ziadék Libanoko gerraren hasiera kontatzen badu, Zeina Abirachedek amaiera azaltzen du. Ziadék liburu batekin egin zuen; Abirachedek, ostera, batean baino

gehiagotan egin zuen. 2009an *Je me souviens* egin zuen. Aurrekoaren haritik doa. Zuri-beltzean marraztutakoa, Georges Perecek egin zuen gisara (Joseba Sarrionandiak *Akordatzen naiz* liburuan egin zuen bezala), gerran dagoen Beiruteko momentuak berreskuratzen ditu. Oroitzapen bakanak dira, elkarrekin Beiruten garai hartako erretratua egiteraino.

Emakumeen begiradez ari garelarik, beste emakume bat eta beste gatazka bat ekarriko dugu: Sarah Glidden (Boston, 1980), AEBetan jaioa, judutarra jatorriz, palestinarren aldekoa. Marrazkilari horren azalpen bizkorra izan liteke emandakoa. «Jaiotze eskubidearen» (*birthright*) bidez, munduko edozein judutar gaztek hamar egunez Israel zeharkatzeko modua izan lezake. Israelgo gobernuak ematen du horretarako aukera. Sarah Glidden, horretaz baliatuz (eta buruan istorio grafikoa marraztea bazuela), Palestina eta Israel zeharkatzera joan zen. 2007ko martxoa zen. Bidai horren ostean sortu zen *How to understand Israel in 60 days or less* (Zelan ulertu Israel 60 egun edo gutxiagotan) (espainieraz *Una judía americana perdida en Israel* moduan itzuli dute). Bidaia horrek palestinar eta israeldarren arteko gatazkaren beste begirada bat ematen du. Aurreko eleberri grafikoetan ez bezala, kolorez. Gai beraz marraztu zuen *State of Palestine* (Palestinako estatua). Ramalako Khaled Jarrar artistarekin bost orrialdeko istorioa marraztu zuen, Jarrarren pasaportea ardatz.

Glidden Joe Saccoren jarraitzailea da, eta hark hasitako bide horretatik jarraitu nahiko luke. Turkia, Kurdistan, Libia eta Sirian ibili zen kazetari batzuekin euren lana jaso nahian. Hortik dator *The rollerbladers of Suleimaniya* (Suleimaniyako rollerbladerak). 2012ko lana, eta azkena, momentuz.¶